

TOPONIMOEN OFIZIALTASUNAZ ETA ADMINISTRAZIO ARTEKO APLIKAZIO ARAZOEZ (I)

Bilbo, 1999-VI-04

*Jose Luis Lizundia,
idazkariorde-kudeatzaile
eta Onomastika batzordekidea*

- Toponimoen legeriaz.
- Aginte desberdinen eskumenez.
- Toponimia Batzordea.
- Euskararen Zerbitzu Teknikoak.
- Udal Legea eta bere garapena.

Euskal toponimoen ofizialtasunak ez ditu toki gehienetan izan dituen eta oraindik dituen aukerak baliatu. Lehendabizi, transizio garaian, Ekonomia Ministerioaren 1978ko urriaren 18ko Agindua (1. eranskina) izan zen. Horrekin baliatu ziren, lehen udal demokratiko zenbait “entidad de población” maila zeukaten herri eta auzo nagusien izenak euskaraz jartzeko. Egia esan, zoritxarez, udal gutxi baliatu zen Euskal Herrian, askoz gehiago Katalunian, gaztelaniazko grafia edo eratik, euskaldun erara jartzeko.

Geroztik, Eusko Legebiltzarrak onartutako Euskararen Erabilerako Oinarriko Legearen 10. artikulua baliatu dira lehendabizikoz gure historia garai-kidean, euskaraz ganoraz izena jartzeko. Gehienok jakingo duzue, baina komenigarria da, uste dut, azpimarratzea denontzat artikulua horrek zer dion: (2. eranskina).

Horrez gain, udalen eta kontzejuen izenak euskaraz jartzeko, Javier Caño Lehendakaritza Saileko aholkulariak eta biok adostutako 1982.eko abenduaren 12ko 271/1983 Dekretua, zeinetan Euskal Autonomia Erkidegoko udal izenak aldatzeko prozedura finkatu baitzen (3. eranskina). Geroago, Euskal Autonomia Erkidegoko udal gehienek, Gipuzkoan bat izan ezik, 4 Bizkaian, Araban gehiago, udal izen gehienak euskal toponomastikaren arauen arabera ofizialdu dira. Geroago, Bizkaiko Batzar Nagusiek lege eta dekretu hori garatu dute eta beraren bidez ofizialdu dira zenbait izen eta baita ere Araban kontzeju mordo bat. Esan behar da Araban eta Nafarroan udal azpiko kontzeju izeneko erakundeak bizirik dirautela; Gipuzkoan ez da bat ere gelditzen eta Bizkaian 3 bakarrik eta hirurak Urduñan. Une honetan Euskaltzaindiaren Onomastika ba-

tzordea, hileroko-hileroko ari da bere irizpen ofizialak ematen Arabako kontzeju izenak euskalduntzeko. Nafarroan legeria beste era batera dago, euskararen ofizialtasuna hiru era desberdinetan dagoen bezalaxe. Hala eta guztiz ere Nafarroako ekialdean ia udal izen guztiak euskaldundu dira eta baita kontzejuenak ere.

Zer gertatzen da herri izen ez direnekin? Alde batetik, errepideen eskumena (kompetentzia) Foru administrazioena, Diputazioena, dela jakin behar da. Horregatik bada, komenigarria da kontuan izatea Bizkaian bederen, Batzar Nagusiak onartuta, foru errepideen 1993/2 Foru Araua indarrean dagoela (4. eranskina). Ondorioz, Bizkaiko errepide guztiek euskal izena daukate ezbairik gabe. Jakingarria da, bestalde, Bizkaiko Diputazioaren Euskara Zerbitzu Atalak Euskaltzaindiarekin hitzarmen bat daukala eginda, alegia, aholkularitza bat zuzenki Diputazioari dagozkion izenatarako emateko.

Zer gertatzen da udalaren eskumenean dauden izenekin? Bistakoa da Euskararen Legearen 10. artikulua arabera, hiribideak, kale eta auzoen izenen eskumena ez dela Euskal Jaurilaritzarena, ez Foru Diputazioena, gutxiago Madrilgo Gobernu Zentralarena, baizik eta udalena. Beraz, hemen udalek daukate kale eta auzategi baten izena jartzeko ahala. Besterik da, horretaz baliatzea izenak euskalduntzeko eta nolatan. Ez naiz sartuko lantaldearen euskal toponimia normalizatzeko irizpideetan, hori Mikel Gorrotxategiri eta Patxi Salaberriri dagokie. Dena dela, gero elkarrizketetan aterako da, seguru asko, gai hau. Euskaltzaindiak luzaroan dihardu behin-behingo edo erabateko irizpenak ematen, kasuan kasuko eta orokorrak ere. Udaltzak edo dagokien batzorde edo udal zerbitzuek, era desberdinetan jokatu dute arazo honetan. Batzuetan, zorionez, euskal sena izan dute, konturatu baitira hizkuntzaren arazo zientifiko eta tekniko bat dela, eta beraz, adituak esku utzi behar dela. Bestetik, euskal toponimia berriaren eta udal bakoitzaren ondare galduezina dela. Ondorioz, neurri zehatzak hartu eta garatu behar direla.

Hala eta guztiz ere, toponimoen ofizialtasunaz administrazio arteko irizpide eta arazo zenbait sortu dira. Gaia agortzeko asmorik gabe: udal askotan toponimo berberak errepikatzen dira, bereziki, hagiotoponimoak, alegia, santu izenenak, pertsonaia famatuak eta beste zenbait izen entzutetsu, hala nola, *Askatasunaren* gisakoak; pertsonaia historikoetan: *Jose Migel Barandiaran* eta abar. Orduan nola jokatu? Informazioa eskuratu beharko litzateke irizpide orokor eta antzerakoetan jokatzeke. Hagiotoponimoetan kontutan izan beharko litzateke duela zenbait urte Euskaltzaindiaren hileroko batzar baten Jose Maria Jimeno Jurio euskaltzain ohorezko eta nafar historiagileak egindako txostena (5. eranskina). Beraz, hagiotoponimo batek, leku izena, toponimoa, galduarazi du Santu izenaren ondoren, eta ia-ia beti dago toponimoa. Komenigarria da horregatik toponimoa berreskuratzea, besteak beste, *San Roke*, *San Pedro* eta antzerakoak Euskal Herrian zientu bat tokitan daudelako eta, atzekoak, bigarren toponimoak, adierazten du nongoa den zehatz eta garbi.

Aginte desberdinen eskumenak administrazio arteko barne komunikaziorik eza agertzen du maizegi, alegia, foru administrazioak erabakitako errepede izen baten berri ez jakitea udal administrazioak, edo udal eta foru administrazioek jarritakoa nahiz eta Euskl Jaurlaritzak ez erabili. Beste horrenbeste Administrazio Zentralaren eskumen dauden toponimoen kasuetan, hala nola, portu, aireportu, RENFE eta antzerakoetan. Esan behar da, zorionez, bai RENFE eta bai FEVE Estatuaren enpresa publikoak saiatu direla beraien geltokiak euskal toponimoz zuzenki jartzen. Enpresa publikoak aipatukeran, gure kasuan ere, bai Eusko Trenbideak, Metroa eta beste ere hor ditugu eta horien arta ere izan beharko lukete beste mailetako administrazioek, hala nola, udal mailekoek.

Ikusi dugu nola Eusko Jaurlaritzaren EUSTATEk, Estatistikaren Erakundeak oraindik erabiltzen dituen auzo eta kaletegiak erdal erara. Ezagutzen ditut kasu ugari. Udal administrazioak euskaratuko dituela, ongi edo ez, besterik da, eta foru administrazioak behin baino gehiagotan errepedea beste era baten jarri duela, auzo batera doan foru errepede batetan.

Hau bideratzeko aspaldi Euskararen Aholku Batzordean geundela proposatu genuen Quebec-eko "Comision de Toponimie"ren antzera Toponimia Batzorde Ofizial bat sortzea, zeinek izango lukeen ez bakarrik eskumena, baizik eta Zuzendaritza Zerbitzu Tekniko bat erakunde desberdinen artean izenak ondo jartzeko. Gainera, aipatu ditudan administrazioez kanpo, badira beste erabiltzaile batzuk, hala nola, Hezkuntza Sailean dauden institutu, herri eskola edo ikastetxeak; liburugintza, zeinetan mapa eta testuetan herri izen eta auzo izenak oso era desberdinetan, batzuetan okerrean, ikusten baitira. Beraz, hori ere hausnartzekoa litzateke. Askok usteko du oraindik ezkor garena. Ez naiz ezkor, sekula santan ez baitugu izan hainbeste aukera euskal toponimoak ofizialtzeko. Besterik da administrazio arteko anabasa bat izatea edo aplikazioan arazoak egotea, edota, Euskararen Zerbitzu Teknikoak behar adinako itzala eta aitormena ez izatea. Oraindik udal askotan, gainontzeko zerbitzuak, hirigintzakoak eta beste batzuk adinako, bederen. Horiek urteetako legeria eta ibilbidea dute eta euskararen ofizialtasunak ez hainbeste. Badago beste arazo bat ere eta hau da: batzuek uste dute, agintariak errezenera jota, berehala, mendez-mendetan ofizialtasuna izan duen hizkuntza batek normalizatzea besterik gabe, eta euskal teknikariari edo aitortze gutxiko eta zerbitzu urriko itzultzaile bati eskatzea, berehala, euskal era jatorrean jartzeko eskatzea, eta honek ez duela besterik liburu bat kontsultatu edo Euskaltzaindira deitzea eta berehalako erantzuna eman ahal duela pentsatzea. Jendeak, agintariek aurrenik, jakin beharko lukete oraindik ikerketa asko egin beharra dagoela eta udalik udal *Onomasticon Vasconiae* gisako lanak gutxi direla. Esan behar dut horretan eredu izan direla kronologikoki hasita: Pasaia, Andoain, Eibar, Arrasate, Zumarraga-Urretxu eta laster Bergara eta Galdakao.

1996an Euskaltzaindiak Gasteizen antolatutako **I. Toponimia Jardunaldietan**, honako txostena aurkeztu nuen: "Euskal Komunitate Autonoman eta Nafarroan toponimoen ofizialtasun eta seinalizazioaz legeria eta beronen apli-

kazioa". Egia esan, zorionez, asko aurreratu da handik geroztik, hala nola, administrazioen arteko aplikazio arazo zenbaitek jarraitzen dute; besteak beste, sare bateratu bat, administrazio artekoa, alegia, beste zenbait zerbitzutan bezalaxe, bata bestearekin kateaturik dagoela ohartu behar gara. Beste zerbitzu publiko gehienek bezala harreman hestuekin lotuak daudela bata bestearekin eta euskasraren ofizialtasun eta normalizazioaren bideak elkarren jakinean egin behar direla. Hori da orain falta zaigun erronka nagusia. Gainera, aipatu diren erakundeez gain, EITB-k eta komunikabide publiko nahiz pribatuek ere badute zertan lagundu edo parte hartu. Hiritarrak ere, azken baten, erabiltzaileak dira eta horiek ere jakitun egon behar baitira. Irakaskuntza mundua ere hor dago, berez testu liburu eta besterekin, eta hedatzaile aparta da. Eginkizun honek, badu, oraindik, urteetarako lana, jende asko konturatzen ez bada ere. Administrazio maila desberdinei dagozkien ikerketarako baliabideak ematea, lehenik, eta, ondorioz, irizpenak eta izendegiak ematea dagokion batzorde edo lan-talde akademikoari. "Do ut des" argi bat, beraz.

Badirudi Eusko Legebiltzarraren lehen legegintza honetan onar daitekeela, Euskadiko Udal Legea. Espero dut, eta horretaz zerbait idatzi dut, ez dadila gertatu Nafarroako "Ley Foral Municipal" delakoaz gertatu dena, alegia, bere bostehun eta ez dakit zenbat artikulutan, hitz bat ere ez agertzea udal mailako euskararen ofizialtasun edo normalkuntzaz. Lotsagarriago oraindik, kontutan badugu Nafarroako Foruak, indarrean dagoena bestalde, bere 48. artikuluan (6. eranskina) aipatzen duela etxearen izena zaintzea ugazabeei/jabeei dagokiela, kasu honetan jabeak/ugazabak gehienetan udalak izanik, badirudi hori ahantzi zaiela nafar legegileei. Ez dadila gauza bere gertatu hemengo mendebaldeko hiru herrialdetako Udal Legea egiten denean, euskararekiko kapitulurik ezaz gure auzo, kale izen eta gainontzeko toponimiaren arta ez izatea.

Uste dut, bestalde, gaurko Ikastaro honek izango duela jarraipenik, Nafarroan, baita geroago ere. Ikastaro hauen fruituetariko bat lehen aipatu dudan administrazio arteko sare eta kate bat sortzea, ez bakarrik teknikoek, zuok, elkarrekin harremanak izateko, baizik eta administrazioen arteko arazoak bideratzeko. Horretarako, agintari berriak haintzakotzat hartu beharko dute Euskara Zerbitzuei aitormen oparo bat emanez, ikerketa bultzatuz eta lege garapena zehatz alor guztietan eginaz. Ez bakarrik, Legebiltzarrean, baita Batzar Nagusietan eta, ondorioz, Udal Ordenantzetan ere. Ez horrenbeste deklarazio eta adierazpen hitz handikoetan, baizik eta zehaztapen teknikoetan.

TOPONIMOEN OFIZIALTASUNAZ ETA ADMINISTRAZIO ARTEKO APLIKAZIO ARAZOEZ (II)

Etxarri Aranatzen, 1999-VI-25

*Jose Luis Lizundia,
Onomastika batzordekidea*

Hemen Etxarri Aranatzen aurkeztu behar dudan txostenak, ezinbestean ia hil honen 4ko berbera izan behar du, zeren eta gehienbat herrialde honetako euskara teknikarientzat edota aurrekoa entzun ez zutenentzat baita. Dena dela, sarrera gisa zenbait desberdintasun aipatu nahi nituzke.

Nafarroan, Euskal Autonomia Erkidegoan ez bezala, administrazio arteko maila arazo gutxiago dago, Nafarroako agintaritza eraberean, foru eta autonomi administrazioa baita, alegia, Diputazio eta Gobernu era berean, probintzia bakoitzeko erkidegoa delako, besteak beste. Gainera, Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan bezala, Nafarroako errepideak Diputazioarenak dira.

Hemengo legeria kontutan izateko “Ley Foral del Vasconce” delakoaren artikulua hauek kontuan izan behar dira: art. 21. 2.: “La utilización del vasconce en la denominación de los municipios se sujetará a lo dispuesto en la Ley Foral 18/1986, de 15 de diciembre” eta 29.: “Los municipios de Navarra tienen las competencias, potestades y prerrogativas que la legislación general reconoce a todos los del Estado. Tendrán asimismo las competencias que, en materias que corresponden a Navarra, les atribuyan las leyes de la Comunidad Foral”.

“Ley Foral Municipal” delakoa onerako, txarrerako edo eskasiarako, begi bistan izan behar dugu, zeren eta bere 379 artikuluetan lerro bat bakarrik agertzen baita udal mailako euskararen ofizialtasunaz. Hala eta guztiz ere, 29. artikuluan kale izendegiaz eta toponimiaz orohar badago nolabaiteko kolisio bat, foru administrazio eta udal administrazioen artean. Diputazio/Gobernuaren agindupean gelditzen bada, botere abusu bat egiten delako da, udal autonomiaren kaltetan.

“Ley de Bases de Régimen Local” delakoa oinarritzko lege bat izanda, han artikuluan esaten duenak, udalbatzari, udal korporazioari, alegia, ahala ematen dio. Besterik da, udal izena edo kontzeju izena denean, baina auzo edo kale izena denean, kale industrial edo poligonoak barne, ene ustez, Nafarroako “Fe-

deración Navarra de Municipios y Concejos” hain Diputazioaren menpeko ez balitz, udal autonomiaren alde atera beharko litzateke zenbait kasutan. Eta ez naiz ari politikaz, gutxiago ideologiaz, baizik eta toponimiaz, udalaren esku edozein agintaritzak administrazioetan izan ohi duen ahalez baliatzeaz baizik.

Ondorioz, udalari dagokiola uste dut, kale, auzo, kontzeju ez direnetan, toponimia erabakitzeko ahala. Besterik da, ondo edo gaizki hartzen duen, baita ere euskal toponimiaren arau akademikoak, ikerketa eta beste zaintzen dituen, hala ortografiaz nahiz bestetako errakuntzez finkatzen. Hori, ordea, irizpen akademikoaren baitan egon beharko luke edozein hizkuntza arautu edo normalizatueta dagoen bezalaxe. Hori argi dago, bai Kataluñan: “Article 18. La toponimia. 1. Els topònims de Catalunya tenen com a única forma oficial la catalana, d’acord amb la normativa lingüística de l’Institut d’Estudis Catalans, excepte els de la Vall d’Aran, que tenen l’aranesa. 2. La determinació de la denominació dels municipis i les comarques es regeix per la legislació de règimen local. 3. La determinació del nom de les vies urbanes i els nuclis de població de tota mena correspon als ajuntaments, i la dels altres topònims de Catalunya correspon al Govern de la Generalitat, incloses les vies interurbanes, sigui quina en sigui la dependència” eta bai Galizian: “Artículo 10. 1. Los topónimos de Galicia tendrán como única forma oficial la gallega. 2. El nombre de la vías urbanas será determinado por el Ayuntamiento correspondiente. Disposición adicional. En las cuestiones relativas a la normativa, actualización y uso correcto de la lengua gallega, se estimará como criterio de autoridad el establecido por la Real Academia Gallega”.

Beste arazo bat erabaki “konkurrente” direnean, alegia, foru administrazioak kudeaketa bat duenean, nahiz eta herriarena izan, hala nola, Nekazaritza Sailak kudeatzen dituen herribaso, partzuergo eta besteren izendapenak. Seguru asko, foru lege, arau edo dekreturen bat egongo da horretaz, baina bertan euskarari buruz edo toponimiari buruz hobeto esan, ezer aurreikusi gabe. Nekazaritza Foru Saila da agian, Herrilan Sailaz landa zaindu beharko lukeena, kontzeju, udal, nahiz ibarrek menpekotasun historiko badaukatela ere.